

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«СТРУКТУРИ ЛАНДШАФТНИХ МІСЦЕВОСТЕЙ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В АСПЕКТІ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Geo1-M19z
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
за освітньо-професійною програмою
Середня освіта (Географія)
Мельничук Олександр Вікторович

Керівник:
Рибак Ігор Петрович,
кандидат географічних наук, доцент

Рецензент:
Придеткевич С.С.,
кандидат географічних наук, старший
викладач

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	6
1.1. Сутність поняття про природокористування	6
1.2. Історичні аспекти природокористування в Хмельницькій області	8
1.3. Особливості структури природокористування в природних регіонах Хмельницької області на сучасному етапі	13
1.4. Методи дослідження	13
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ УМОВ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ОБЛАСТЕЙ І РАЙОНІВ	15
2.1. Житомирське Полісся	15
2.2. Західно-Подільська височинна область	18
2.3. Північно-Подільська височинна область	22
2.4. Північно-Західна Придніпровська височинна область	24
2.5. Придністровсько-Східно-Подільська височинна область	24
2.6. Середньобузька височинна область	27
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У ЛАНДШАФТНИХ МІСЦЕВОСТЯХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	31
3.1. Природокористування у ландшафтних місцевостях Житомирського Полісся зони мішаних лісів	31
3.2. Природокористування у ландшафтних місцевостях Малого Полісся зони широколистяних лісів	37
3.3. Природокористування у ландшафтних місцевостях Волинської височинної області зони широколистяних лісів	40
3.4. Природокористування у ландшафтних місцевостях Середньоподільської височинної області зони широколистяних лісів	44
3.5. Природокористування у ландшафтних місцевостях Західноподільської височинної області зони широколистяних лісів	75
3.6. Природокористування у ландшафтних місцевостях	

Середньобузької височинної області зони лісостепу	3 84
3.7. Природокористування у ландшафтних місцевостях	
Придністровсько-Східноподільської височинної області лісостепу	88
3.8. Проблеми та напрямки оптимізації природокористування	91
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Реформування сфери природокористування, усунення зловживань та забезпечення прозорості функціонування даної сфери є однією з нагальних проблем розвитку Хмельницької області. Розгляд природокористування у розрізі природних районів дозволяє простежити пряму залежність впливу природних чинників на рівень господарського освоєння території.

Для здійснення аналізу структури природокористування та рівня її оптимальності у розрізі природних районів Хмельницької області в даному дослідженні використано схему, запропоновану А.М. Мариничем, Г.О. Пархоменком, О.М. Петренком та П.Г. Шищенком. У процесі здійснення аналізу структури природокористування на даній схемі добре проявилися особливості розподілу різних типів угідь та рівня їх впливу на перетворення природно-територіальних комплексів (ПТК). Схема також дозволяє розробляти індивідуальні заходи оптимізації природокористування відповідно до специфіки природних умов.

Дослідження, які висвітлені у нашій роботі, були спрямовані на вивчення проблем природокористування Хмельницької області, її динаміки в розрізі адміністративних районів та особливостей структури природокористування в природних регіонах Хмельницької області на сучасному етапі.

Виходячи з актуальності нашої проблематики та для досягнення мети наукового дослідження, необхідно було розв'язати такі завдання:

1. зібрати та проаналізувати літературні джерела з проблематики дослідження;
2. здійснити аналіз структури природних ресурсів та рівня її оптимальності у розрізі природних районів Хмельницької області;
3. розробити індивідуальні заходи оптимізації природокористування відповідно до специфіки природних умов.
4. розробити картосхему структури природокористування Хмельницької області в розрізі адміністративних районів.

5. визначити основні проблеми природокористування у Хмельницькій області та розробити способи підвищення економічної ефективності та екологічно безпечні форми природокористування.

Об'єкт дослідження – ландшафтні місцевості Хмельницької області.

Предмет дослідження – особливості природокористування у ландшафтних місцевостях на території Хмельницької області.

Практичне значення. У процесі здійснення аналізу структури природокористування чітко проявилися особливості розподілу різних типів угідь та рівня їх впливу на перетворення ПТК. Наукове дослідження дозволить у майбутньому розробляти індивідуальні заходи оптимізації природокористування відповідно до специфіки природних умов.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні положення дипломної роботи магістра доповідались і обговорювались на науковій конференції, а саме: на підсумковій науковій конференції студентів та магістрантів.

Публікації. Основні положення дипломної роботи магістра опубліковані в збірниках наукових праць підсумкової наукової конференції студентів та магістрантів.

Обсяг і структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 67 найменувань та додатків. Обсяг наукової роботи становить 99 сторінок машинописного тексту.

ВИСНОВКИ

В результаті наукових досліджень, нами були встановлені наступні висновки.

Проблема сталого розвитку в Україні принципово нова. В першу чергу це стосується використання природних ресурсів. Дискусії щодо наукового обґрунтування сталого розвитку, раціонального використання природних ресурсів набувають все більшої гостроти. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ сталого природокористування внесли провідні вітчизняні вчені: О.М.Алімов, О.Ф. Балацький, П.П. Борщевський, І.К. Бистряков, С.Ю. Булигін, А.С. Даниленко, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, О.Г. Тараріко, В.М. Трегобчук, А.М. Третьак, Ю.Ю.Туниця, М.А. Хвесик, В.П. Цемко, М.К.Шикула В.В. Докучаєв та ін. Водночас, слід вказати на недостатність наукового опрацювання теоретичних основ та визначення практичних заходів щодо сталого природокористування в Україні як на державному рівні, так і в наукових установах.

Зі зростанням населення показник забезпечення природними ресурсами знижується, тому необхідно постійно їх поліпшувати, бережливо використовувати їх, не допускаючи не виправданого вилучення сільськогосподарських угідь для потреб інших галузей народного господарства.

Сучасна структура природокористування території Хмельницької області характеризується такими показниками: орні землі – 63%, багаторічні насадження – 2%, сіножаті та пасовища – 13% лісогосподарські землі – 13,9%, забудовані землі – 4,1%; землі під водою – 2%; заболочені землі – 1%, інші землі – 1,2%.

Розгляд природокористування у розрізі природних районів дозволяє простежити пряму залежність впливу природних чинників на рівень господарського освоєння території.

Розглянуто структуру природокористування у ландшафтних місцевостях наступних природних районах:

1. Житомирського Полісся зони мішаних лісів (Корецько-Новоград-Волинський фізико-географічний, Баранівсько-Високопільський фізико-географічні райони).
2. Малого Полісся зони широколистих лісів (Смігівсько-Славутський природний район).
3. Волинської височинної області зони широколистяних лісів (Острозько-Гощанський природний район).
4. Середньоподільської височинної області зони широколистих лісів (Вілійсько-Ізяславський, Грицівсько-Любарський, Старокостянтинівсько-Хмільницький, Підволочисько-Авратинський, Красилівсько-Ярмолинецький, Меджибіжсько-Деражнянський фізико-географічні райони).
5. Центрально-Подільської фізико-географічної області (Верхньоушицький, Нижньоушицький природні райони).
6. Західноподільської височинної області зони широколистяних лісів (Гримайлівсько-Гусятинський, Чортківсько-Кам'янець-Подільський, Товтровий природні райони).
7. Середньо-Бузької височинної області (Барсько-Літинський природний район).
8. Придністровсько-Східноподільської височинної фізико-географічної області (Могилів-Подільсько-Ямпільський, Явтушівсько-Копайгородський природні райони).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агрокліматичний довідник по Хмельницькій області – К. : Держсільгосп-видав УРСР. 1959. – 340 с.
2. Арманд Д.Л. Наука о ландшафте. – М. : Мысль; 1975. – 288 с.
3. Атлас палеогеографічних карт Української РСР і Молдавської РСР. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 126 с.
4. Атлас природных условий и естественных ресурсов Украинской ССР. – М. : ГУГК, 1978. – 240 с.
5. Вернандер Н. Б., Годлин М. М., Самбур Г. Н., Скорина С. А. Почвы УССР. – Киев; Харьков : Сельхсиздат, 1957.
6. Борейко В. І. Економіка довкілля та природокористування : навч. посіб. Для студ. ВНЗ / В. І. Борейко. – Рівне : НУВГП, 2011. – 254 с.
7. Географічна енциклопедія України: В 3-х томах /Ред. кол. О.М. Маринич та ін. – К. : Українська енциклопедія Ім. М.П. Бажана, 1993. – Т.3. – с.173-173.
8. Геренчук К.І., Раковська Е.М., Топчієв А.Г. Польові географічні дослідження. – К. : Вищ. шк., 1975. – 196 с.
9. Гончар О. В. Земля України // Агро світ. – 2001. - №17. – с. 24 – 27.
10. Гринь Ф. О. Рослинність вапнякових відслонень. – В кн. : Рослинність УРСР. Степи, кам'янисті відслонення, піски. К. : Наукова думка, 1973. – 240 с.
11. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. – Вінниця : ЕкоБізнесЦентр, 1998. – С.74-80.
12. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. пос. / В. С. Джигирей. – К. : Знання, КОО, 2002. – 203 с.
13. Дронова О. Л. Запотоцький С. П. Сучасне природокористування: суспільно-географічний контекст : навчально-методичний посібник. – К. : Прінт-Сервіс, 2018. – 214 с.

14. Економіко-екологічні засади аграрного Природокористування // Економіка АПК. – 2001. - №7. – С 16-22.
15. Заповідники і національні природні парки України / Мінекобезпеки України – Київ, 1999. – 232 с.
16. Заставний Ф.Д. Фізична географія України. – Львів : Просвіта, 1996. – 232с.
17. Земельна реформа в Україні // Економіка АПК. – 2001. - №5. – с. 3 – 11
18. Іжевська Н. М. Ґрунти Хмельницької області. – Львів : Каменяр, 1968. – 146 с.
19. Ковальчук І.П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз. – Л. : Інститут Українознавства, 1997. – 440 с.
20. Кожевников П. П. Типи лісу та лісові асоціації Поділля. – В кн. : Лісорослинні умови Поділля. Харків, 1961. – 140 с.
21. Козловська К. М., Гаврилюк В. В. Заповідні парки Хмельниччини. – Львів : Каменяр, 1980. – 156 с.
22. Колесник І. А. Ефективність використання земельних ресурсів // Економіка АПК. – 2001. – №5. – с. 47 – 49.
23. Корчинський А. А. Про екологізацію раціонального Природокористування // Економіка АПК. – 2001. - №3. – с. 27 – 30.
24. Кузнецова Г. О. Флора і рослинність Поділля як пам'ятка природи. – В кн.: Матеріали про охорону природи на Україні, вип. 1. К. : Вид-во АН УРСР, 1958.
25. Куковиця Г. С. Рідкісні ендемічні та реліктові види Подільського Придністров'я. – В кн.: Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів. – К. : Наукова думка, 1970.
26. Куковиця Г. С. Степова рослинність Дністровського каньйону та Товтрового кряжа на Поділлі та її флористичні особливості. – Укр. ботанічний журнал, 1973, 30, № 2.
27. Лемешев М.Я., Щербина О.А. Оптимизация рекреационной деятельности. – М. : Мысль, 1986. – 140 с.

28. Ліси Хмельниччини та їх народногосподарське значення. – Львів : Каменярь, 1974. – 128 с.
29. Лісовський С. А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку / С. А. Лісовський. – Житомир, 2007. – 108 с.
30. Літопис природи національного природного парку „Подільські Товтри” Кам-Под. 1999 Т. II –с18.
31. Літопис природи національного природного парку „Подільські Товтри” Кам-Под. 2001 –т.ІІІ с.116-117.
32. Літопис природи національного природного парку „Подільські Товтри” Кам-Под. 2000 т.ІV с. 117.
33. Літопис природи національного природного парку „Подільські Товтри” Кам-Под. 2003 – Т. V – С. 349-350.
34. Літопис природи національного природного парку „Подільські Товтри” Кам-Под. Т. VI – с. 219-220. 224-225. 228-229. 215.
35. Малиєнко А.М. Соціально-економічні передумови формування агротехнологій в землеробстві України (на прикладі еволюції систем обробки ґрунту). – К. : Інститут аграрної економіки, 2001. – 56 с.
36. Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. Природа Української ССР: Ландшафти і фізико-географічне районування. – К. : Наук. думка, 1985. – 224 с.
37. Маринич О. М. Геоморфологічне районування долини р. Південний Случ. – Наукові зап. Київ. ун-ту, 1953, т. 12, вип. 2.
38. Маринич О.М., Ланько А.І., Щербань М.І., Шищенко П.Г. Фізична географія Української РСР. – К. : Вища школа, 1982. – 208с.
39. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-тє вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 511.
40. Мартієнко А. І. Економіка природокористування: адміністративне управління : монографія / А. І. Мартієнко, Н. І. Хумарова ; НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2017. – 300 с.

41. Марцинкевич Г.И., Клищикова Н.К., Мотузко А.Н. Основы ландшафтоведения. – Минск: Высшая школа, 1986. – 206 с.
42. Мельник С. В. Економіка природокористування : навч. посіб. для студ. екол. спец. / С. В Мельник. – Одеса : Наука і техніка, 2012. – 223 с.
43. Менеджмент природоохоронної діяльності: у 3-х ч. : підручник / Руденко В. П., Гостюк М. Т., Кібич І. В. та ін.. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. – 440 с.
44. Мирошниченко А.А. Агрорекреационные зоны в Украине. – Днепропетровск, 1998. – 170 с.
45. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства. К. : Абетка-Нова, 2002. – 184 с.
46. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Україні. – К. : Веселка, 2001. – 180 с.
47. Олійник Я. Б. Управління використанням природних ресурсів : Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Олійник Я. Б., Запотоцький С. П., Пересекін В. М. – К. : ВГЛ «Обрії», 2008. – 284 с.
48. Орлик Ф. А. Лісовий фонд Хмельницької області. – В кн. : Ліси Хмельниччини та їх народногосподарське значення. – Львів : Каменяр, 1974.
49. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : Підручник для студ. екон. спец. ВНЗ / заг. ред. Л. Г. Мельник, М. К. Шапочка. – Суми : Університетська книга, 2006. – 760 с.
50. Руденко В. П. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України як основа менеджменту природоохоронної діяльності : Монографія / В. П. Руденко, С. В. Руденко. – Чернівці : Рута, 2014. – 248 с.
51. Петлін В.М. Прикладне ландшафтознавство: Науково-практичний посібник. – К. : ІСДО. – 1993. – 92 с.
52. Природа Украинской ССР Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М, Пашенко В.М., Шищенко П.Г. – К. : Наукова думка. 1985. – 224с.

53. Природа Хмельницької області / За ред. К.І.Геренчука. – Л. : Вища школа, 1980. – 168 с.
54. Природоохоронні території Української РСР / Ред. Д.І. Проценко. – К. : Урожай, 1983. – 176 с.
55. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
56. Руденко П.М. Природно-ресурсний потенціал України. Л. : Світ 1998. – 184 с.
57. Токманов О.І. Клімат // Природа Хмельницької області. – Львів : Вища школа, 1980. – С. 52-65.
58. Третяк А. М. Стан та проблеми управління земельними ресурсами в Україні // Вісник аграрної науки. – 2001. – №8. – с. 5 – 11.
59. Физико-географическое районирование Украинской ССР. / Под. ред. В.П. Попова, А.М. Маринича, А.И. Ланько. – К: Изд-во КГУ, 1968. – 683 с.
60. Чайковський М. П. Дністровський каньйон Львів «Каменяр» 1981. – 146 с.
61. Царик Л.П. Царик Т.Є. Еколого-рекреаційні проблеми Середнього Придністров'я // Пробл. рац. викор., охорона та відтворення ПРП. – Чернівці: ЧДУ, 1991. – 246 с.
62. Царик Любомир, Чернюк Ганна Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки та аналізу (на прикладі Тернопільської області). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 188 с.
63. Якимчук А. Ю. Економіка природокористування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. Ю. Якимчук, А. Л. Черній ; Нац. ун-т водного госп-ва та природокористування. – Рівне : НУВГП, 2010. – 274 с.
64. search.ligazakon.ua/
65. [uk.wikipedia.org/.../Категорія: Земельні_ресурси](http://uk.wikipedia.org/.../)
66. [uk.wikipedia.org/.../Категорія: Природокористування](http://uk.wikipedia.org/.../)
67. ua.textreferat.com/referat-4649-1.html